

Araştırma Makalesi / Research Article

XIX. Yüzyıla Kadar Edirne’de Görülen Salgın Hastalıklar

Hasan Ali Cengiz*

(ORCID ID: 0000-0001-9175-4737)

Gönderim Tarihi
(Submitted)

26.06.2020

Kabul Tarihi
(Accepted)

25.09.2020

Yayın Tarihi
(Published)

30.09.2020

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Cengiz, H. A., “XIX. Yüzyıla Kadar Edirne’de Görülen Salgın Hastalıklar”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5/2 (2020): 511-529.

APA: Cengiz, H. A. (2020). XIX. Yüzyıla Kadar Edirne’de Görülen Salgın Hastalıklar. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (2) , 511-529.

Öz

Salgın hastalıklar, pek çok insanın ölümüne sebebiyet vermesi bakımından insanlık tarihi boyunca maruz kaldığı en dehşet verici afetlerden olmuştur. XV. yüzyıldan XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar dünyanın pek çok yerinde etkin olan vebadan Osmanlı Devleti de etkilenmiştir. İstanbul ile Balkanları birbirine bağlayan konumda olan Edirne’de her dönem yaşanan veba salgını etkin olmuştur. XV. yüzyıldan başlayarak XIX. yüzyıla gelene kadar belirli aralıklarla görülen veba salgınları, Edirne’ye farklı güzergâhlardan gelmiştir. Bu salgınların Edirne merkezi ile kaza ve köylerinde ekonomik ve sosyal açıdan yıkıcı etkileri olmuştur. Salgından dolayı köylerden göçler yaşandığından dolayı bölgenin demografik yapısını da etkilemiştir.

XIX. yüzyıla gelene kadar Edirne’yi etkileyen bir diğer hastalık, çevresinde nehirlerin olmasından dolayı sivrisineklerin oluşturduğu sıtma mikrobu olmuştur. Veba gibi yıkıcı etkileri olmasa da sıtma mikrobu, uzun yıllar Edirne’nin gündeminde kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Veba, sıtma, tâûn, salgın, Edirne, Balkanlar.

* Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Edirne Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Türkiye, hasancengiz@trakya.edu.tr.

Lect. PhD., Trakya University, Edirne Vocational School of Social Sciences, Turkey.

Epidemic Diseases in Edirne until 19th the Century

Abstract

Epidemics have been among the most terrifying disasters suffered throughout human history in terms of causing the death of many people. XV. XIX century. The Ottoman State was also affected by the plague, which was active in many parts of the world until the second half of the century. In Edirne, which is in a position that connects Istanbul and the Balkans, the plague epidemic happened every period. XV. Starting from the XIX century. Plague epidemics, which have been observed at certain intervals until the 16th century, have come to Edirne from different routes. These outbreaks have had economic and social destructive effects in the center of Edirne and in the accidents and villages. It also affected the demographic structure of the region due to the migration from the villages due to the epidemic.

XIX. Another disease that affected Edirne until the 7th century was the malaria microbe created by mosquitoes due to the rivers around it. The malaria microbe has remained on the agenda of Edirne for many years, although it does not have devastating effects like the plague.

Keywords: Plague, malaria, taun, epidemic, Edirne, Balkans.

Giriş

Tarih boyunca salgın hastalıklar, devletleri ve toplumları derinden etkilemiştir. Dünya ve Avrupa'yı etkileyen salgın hastalıklardan Osmanlı toplumu da ciddi olarak etkilenmiştir. Osmanlı toplumunda salgın hastalıklar, pek çok kişinin ölmesine neden olduğu gibi ticareti de olumsuz yönde etkilenmiştir. Aynı zamanda kişilerin yerlerinden göç etmesine neden olarak toplumların demografik yapısını da etkilemiştir.

XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla gelene kadar Edirne'yi etkileyen salgın hastalıkların başında veba ve sıtma gelmektedir. Kolera, tifüs ve çiçek hastalığı ise Edirne'nin işgallere uğradığı XIX. yüzyıldan sonraki dönemde görülmüştür. Meriç, Arda ve Tunca Nehirlerin yakınında kurulmuş olan Edirne sivrisineklerin yaydığı sıtmadan etkilenmiştir. Aynı zamanda İstanbul ile Balkanları bağlayan yol üzerinde olması nedeniyle de veba salgınlardan ciddi oranda etkilenmiştir.

Edirne'de binlerce insanın ölümüne neden olan ve belirli aralıklarla görülen veba salgınlardan bahsetmeden önce, vebanın ne olduğu ve bu

salgınların Edirne’ye taşınma yolları hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Osmanlı kaynaklarında veba için “*tâûn*” kelimesi de kullanılmıştır. Sözlükte “*yaralamak, ayıplamak, kusurlu görmek*” anlamlarındaki *ta’n* kökünden türeyen *tâûn* bazı dilcilere göre bulaşıp yayılan her hastalığın adıdır. *Tâûnu* vebanın bir türü kabul eden *İbn Kayyim el-Cevziyye*’ye göre her *tâûn* vebadır, ancak her veba *tâûn* değildir demektedir. Hıyarcıklı, septisemik ve akciğer vebası gibi çeşitlerinden *tâûn*, daha çok hıyarcık vebasının karşılığı olarak kullanılmaktadır¹. Veba, kulak arkası, koltuk altı ya da kasıklarda çıkan ateşli bir çibandır. Kara, yeşil ve kırmızı renkte olan bu şişlikler, mide bulantısı, kusma ve nefes darlığına sebep olmaktadır².

Kemirgenleri etkileyen bir hastalık olan veba, insanlara kemirgenler vasıtasıyla geçer. Doğal odak içindeki pek çok kemirgen salgın sırasında hastalık kapar. Pireler aracılığıyla da kemirgendən kemirgene geçen veba, evcil kemirgenler vasıtasıyla da insana geçer. Bazen de insanlarla iç içe olan, ambarlar ve buğday silolarında yaşayan siyah fareler, gemi gibi farklı taşıma araçlarıyla farklı yerlere taşınarak hastalığı buralarda yayabilmektedirler. Kemirgenlerden insanlara daha çok pireler vasıtasıyla geçmektedir. İnsandan insana ya öksürük esnasındaki damlacıklar vasıtasıyla ya da pirelerin giyilen elbiseler yoluyla yer değiştirmesiyle bulaş oluşmaktadır. Sürekli giyilen tam temizlenmeyen elbiseler, kullanılmış elbiselerin satın alınıp giyilmesi, ölen kişinin elbiselerinin kullanılması gibi sebeplerden dolayı vebanın insandan insana elbiselerde yaşayan bitler vasıtasıyla da geçmektedir³.

Akdeniz liman şehirlerinde ortaya çıkan veba, farklı yollarla İstanbul ve Edirne’ye ulaşmıştır. Mısır’ın fethinden sonra İskenderiye limanından İstanbul’a gelen gemiler Akdeniz’deki vebanın İstanbul’a taşınmasında etkili olmuştur. Bu yolla İstanbul’a taşınan veba, kara yoluyla Edirne ve Balkanlara doğru yayılmıştır. Venedik ile İstanbul’u birbirine bağlayan kara ve deniz yolları vebanın yayılmasında etkili olan diğer bir güzergâh olmuştur. Bu güzergâhtaki deniz yolu, Adriyatik’ten geçilerek Mora

¹ Nühket Varlık, “*Tâûn*”, *DiA.*, C. XXXX, İstanbul 2011, s. 175.

² Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa), *Müntehab-ı Şifâ* Yay. Haz. Zafer Önler, Ankara 1990, s. 172.

³ Danial Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Veba*, Çev. Serap Yılmaz, İstanbul 1997, s. 42-43.

Yarımadası'nın güneyine oradan da Girit ve Sakız üzerinden İstanbul'a ulaşmaktadır. Bu güzergâhta iki de kara yolu vardır. Bunlardan biri kuzey yoludur. Bu yol, Dubrovnik'ten başlayarak Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan'dan geçerek Edirne ve İstanbul'a ulaşmaktadır. Güney yolu ise Dubrovnik üzerinden Selanik ve Güney Trakya üzerinden İstanbul'a ulaşmaktadır⁴. Gemilerle İstanbul'a taşınan veba, karayoluyla tüccarlar aracılığıyla Edirne'ye buradan da Bulgaristan, Sırbistan, Bosna'ya ve bütün Balkanlara yayılmıştır⁵. Yukarıda bahsettiğimiz güzergâhın tersi istikametinde Balkanlardaki veba salgınları da Edirne ve İstanbul'a taşınmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz güzergâhlarda Edirne birer geçiş noktası olmuş ve veba salgınlarından etkilenmiştir.

Vebanın şehirlerarası yayılımı kara yoluyla ve farklı gruplar vasıtasıyla olmaktadır. Şehirden şehre vebayı yayan grupların başında kervanlar ile tüccarlar gelmektedir. Kervanlar ve tüccarlar, geçtikleri şehirlerde konaklamakta, buradaki insanlara mal satmakta ve etkileşim içinde olmaktadır. Hastalığın yayılmasında diğer grup ise şehirlerarasında haber taşıyan ulaklardır. Vebanın farklı bölgelere yayılmasını sağlayan bir diğer taşıyıcı grup ise göçebelere. Göçebelere yerlerinde durmayıp mevsime göre farklı bölgelere taşınmaları hastalığı o bölgelere de taşımaktadır. Görev icabı farklı şehirlere giden askerler de vebanın başka şehirlere taşınmasında rol oynamıştır. Viyana'daki Venedik konsolosunun 18 Eylül 1762 tarihli mektubunda bu konuyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır. *“ Edirne’de bir seraskerin yanında bin kişilik bir maiyetiyle buradan ayrılarak Orseva’ya gittiler. İçlerinde vebalı olan bu askeri birlik ve serasker Rossia, Vidin, Niş ve Belgrat’a doğru hareket emişlerdir. Gittikleri her yerde de vebayı da taşımışlar ve öyle ki bütün Sırbistan’a veba illeti yayıldı”*⁶.

Yukarıda saydığımız gruplarla şehirlere taşınan vebanın şehir içinde yayılmasını hızlandıran farklı sebepler vardır. Günümüzdeki salgınlarda da olduğu gibi toplumları bir araya getirerek kalabalıkların oluşmasına neden olan farklı amaçlarla yapılan kutlamalar gelmektedir. Bunların başında Ramazan ve Kurban Bayramı ile Paskalya gelmektedir. Bu konuyla ilgili Edirne’de 1836 yılında görülen vebayla ilgili 24 Aralık 1836

⁴ Nühket Varlık, *Akdeniz Dünyasında ve Osmanlılarda Veba*, İstanbul 2017, s. 180.

⁵ Panzac, *a.g.e.*, s. 80-81.

⁶ Panzac, *a.g.e.*, s. 96-99.

tarihli *Journal de Smyrne* şöyle yazmaktadır: “*Neredeyse duran hastalık ansızın yeniden alevlendi ve günde 50-60 can aldı. Hastalığın şiddetlenme nedeni Aynaroz Meryem’in kemerini hayranlıkla seyretmek için sıkış sıkış biriken Rumların tedbirsizliğidir*”. Şehirlerde hastalığın yayılmasına neden olan bir diğer olay ise şehir yakınlarına kurulan panayırlar ve pazarlardır. Şehir yakınlarına kurulan bu tür aktivitelerde oluşan kalabalıklar vebanın şehir içinde yayılmasını kolaylaştırmıştı⁷.

XV. yüzyıldan beri belirli aralıklarla İstanbul ve Balkanlarda görülen veba dalgalarından Edirne’de etkilenmiştir. Osmanlı kaynaklarında ve Osmanlı Arşiv kayıtlarında vebayla ilgili çok geniş ve detaylı bilgi bulmak pek mümkün değildir. Var olan bilgiler, padişahın vebadan etkilenmemesi için bir şehirden başka bir şehre gitmesi, nüfusun vebadan dolayı azalmasıyla vergi ödemede zorlanan halkın vergilerinde tenzilat yapılması talepleriyle ilgilidir.

Bu çalışmamız ile XV. yüzyıldan başlayıp XIX. yüzyıla gelene kadar Edirne’de görülen veba salgınları, bu salgınların Edirne toplumu üzerinde oluşturduğu ekonomik, sosyal ve demografik etkileri ortaya konulacaktır. Ayrıca bahsettiğimiz zaman diliminde nehirlerden taşan su birikintilerinden kaynaklanan sıtma hastalığı ile Edirne’nin mücadelesine de yer verilecektir.

Edirne’de Görülen Veba Vakaları

Edirne’nin fethinden sonra görülen ilk veba vakası, 1363 yılındadır. Aynı yıl Konstantinopolis’te görülen veba, Edirne’de de görüldüğünü kaynaklar kaydetmektedir. 1417 yılında da Konstantinopolis’te veba yıkıcı etkileri olmuştur. Bizans kaynakları bu salgında ölenler arasında Ankara Savaşı’ndan sonra Bizans’a getirilen Yıldırım Bayezid’in küçük oğlu Yusuf’unda olduğunu yazmaktadırlar⁸. *Selâttinnâme*’de de bu teyit edilmekte ve Yıldırım Bayezid’in diğer oğulları olan Ahmed ve

⁷ Panzac, *a.g.e.*, s. 94-95.

⁸ Varlık, *a.g.e.*, s. 157.

Mahmud'un da vebadan öldüğünü söylemektedir⁹. Bu bilgiden yola çıkarak vebanın Edirne'de de etkin olduğunu söyleyebiliriz.

838 (1434-1435) yılında da Balkanlarda ve Edirne'de veba salgını görülmüştür. II. Murad vebadan etkilenmemek için Edirne dışında konaklamıştır. *Oruç Beğ Tarihi*'nde Rumeli'nin vebadan zarar gördüğünü şu ifadelerle anlatılmaktadır. "Vebâ-yı ekber oldu oldu Rum-ilinde halk şol kadar kırıldı ki, az kalıp dükeniyazdı"¹⁰. Edirne'de yaşanan bu veba salgınında pek çok devlet adamının vefatına neden olduğu gibi II. Murad'ın büyük oğlu Alaaddin de vebadan dolayı vefat etmiştir¹¹.

1440 yılında Mora yarımadası, Korfu'yla beraber Trakya'da da veba salgını görülmüştür. 1467 yazında da İstanbul'da büyük bir veba salgını yaşanmıştır. Günde 600'den fazla insanın öldüğü bu veba salgını, Edirne ile Trakya'nın diğer bütün şehirlerinde etkili olmuştur. Edirne'den Gelibolu'ya geçen veba, buradan da Bursa ve Anadolu'ya yayılmıştır¹². Bu salgın İstanbul'a Venedik'ten karayoluyla ulaşmıştır. 1464'te Adriyatik kıyılarında görülen salgın 1466'da da Makedonya'da ve Balkanlardaki Osmanlı topraklarına ulaşmıştır. Bu dönemde Arnavutluk seferinde olan Fatih Sultan Mehmed, vebadan dolayı Edirne'ye gelmeyerek Filibe'de konaklamak zorunda kalmıştır¹³. 1467 yılındaki ikinci Arnavutluk seferinden sonra da Edirne ve İstanbul'da vebanın etkili olmasından dolayı Niğbolu ve Vidin de konaklar¹⁴.

Trakya ve Edirne'de ikinci dalga, 1491 yılında görülmeye başlanmıştır. Mayıs, Haziran, Temmuz aylarında en şiddetli dönemi olmuş ve günde binlerce insan vefat etmiştir. 1492 yılında da bütün Trakya'da etkin bir şekilde devam etmiştir¹⁵. Bu dönemde İstanbul'dan Edirne'ye gitmek için yola çıkan II. Bayezid, vebadan dolayı Edirne'ye gelmeden İpsala'da konaklamış ve daha sonra Gümölcine'ye gitmiştir.

⁹ Kemal, *Selâtin-nâme*, Yay. Haz. Necdet Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 135. Bazı kaynaklarda Bursa'daki vebada şehzadelerin vefat ettiği yer almaktadır. Mustafa Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 2010, s. 290.

¹⁰ Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007, s. 59.

¹¹ Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 15.

¹² Varlık, *a.g.e.*, s. 163, 178-181.

¹³ Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 119.

¹⁴ Sadettin Efendi, *Tacü't-tevârih*, C. 3., İstanbul 1979, s. 93

¹⁵ Gelibolu'lu Mustafa Âli Efendi, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, Haz. Ahmet Uğur vd., C. I-II, Kayseri 1997, s. 868; Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 154.

Kurban Bayramı’nı burada geçirdikten sonra da Edirne’ye gelmiştir. Edirne’de de bir hafta konaklayarak İstanbul’a geri dönmek zorunda kalmıştır¹⁶.

1497 yılında da İstanbul ve Edirne’de görülen veba salgınlarının¹⁷ İtalyan *Marino Sanudo*¹⁸’nun eserlerinden 1500’de de devam ettiği anlaşılmaktadır. Eserinde, bu dönemde İstanbul ve Edirne’de yaşanan veba salgınlarından bahsetmektedir. Kasım ve Aralık 1500 ile Ocak 1501’de İstanbul’da büyük veba salgını olduğunu ve padişah II. Bayezid’in bu dönemde Edirne’de olduğunu bildirmektedir. Ekim 1501’de ise Edirne’de de veba vakalarının görüldüğünü yazmaktadır. Mart 1502’de Edirne’de vebanın etkisini arttırdığını her gün 200 kişiden fazla insanın öldüğünü, İstanbul’da da ölümlerin devam ettiğini bildirmektedir¹⁹.

1519 yılında da Yavuz Sultan Selim’in Edirne’de olduğu bir dönemde veba vakası görülmüştür. Veba vakasının görülmesi üzerine Edirne’den ayrılan Yavuz Sultan Selim, birkaç gün civarda avladıktan sonra İstanbul’a dönmüştür²⁰. 1520 yılında da İstanbul ve Edirne’de de veba salgını görülmeye devam etmektedir. Bu dönemde Yavuz Sultan Selim, Edirne’ye gitmek için İstanbul’dan ayrılır. Yavuz, iki şehir arasında Çorlu’da 21 Eylül 1520’de vefat etmiştir. Vefat sebebi daha İstanbul’da iken sırtında çıkan bir çıbandır. Venedik elçisi *Lorranzo Orio*, Yavuz Sultan Selim’in ölüm nedenini veba olarak bildirmiştir²¹. Osmanlı kaynakları ise ölüm nedeni şir-pence (şarbon) olarak yazmaktadırlar²².

¹⁶ Sadettin Efendi, *a.g.e.*, s. 269-270; *Anonim Osmanlı Kroniği*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000, s. 236.

¹⁷ Oruç Beğ, *a.g.e.*, s. 171.

¹⁸ 22 Mayıs 1466 tarihinde Venedik’te doğan Morino Sanido, Venedik tarihçisidir. Osmanlı tarihi için ayrı bir değeri bulunan eseri ise Fransa Kralı VIII. Charles’in 1495’te yanına Cem Sultan’ı da alarak Napoli’ye gittiği İtalya seferi hakkındadır. Mahmut H. Şakiroğlu, “Sanudo Mirino”, *DiA.*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 110.

¹⁹ Gisele Marien, “The Black Death In Early Ottoman Territories 1347-1550”, *Bilkent Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2009, s. 141-144.

²⁰ Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. IV, İstanbul 2016, s. 265.

²¹ Varlık, *a.g.e.*, s. 210.

²² Kemal Paşa-zâde, *Tevârih-i Âli-i Osman*, Haz. Şefaettin Severcan, Ankara 1996, s. XCVIII.

1552 yılında Akdeniz şehirlerinde görülen veba, 1553-1554 yılında İstanbul, Edirne ve Balkanlarda da görülmüştür. 1555 ve 1556 yılında da Edirne’de devam eden veba, bir süre görülmemesine rağmen 1562’de İstanbul ile birlikte yine Edirne’de tekrar görülür. 1567 yılında da İstanbul’da çok can alan veba, Edirne ve Balkanlarda da görülmektedir²³. 1571 yılında da İstanbul’da veba etkin bir şekilde görülmeye devam etmiştir. Evliya Çelebi, “*Bir gün Sultan Selim-i Sâni’de asrında tâ’ûn-ı azîm olup şehri-i İslambol içre eyle tâ’ûn-ı ekber olur kim İslambol’un yigirmi yedi kapusundan taşra beher yevm üç bin âdem cenâzesi çıktı...*”²⁴ şeklindeki ifadelerle bu dönemde İstanbul’da görülen vebanın vahametini anlatmaktadır.

II. Selim’in bu tarihlerde Edirne’ye hareket etmesi, uzun süre burada kalması ve 1572 yılında da Edirne’de veba etkisini arttırınca Edirne’den ayrılması veba dolayısıyla olması muhtemeldir²⁵. 1572 yılından itibaren veba, Edirne ve Balkanlara yayılmıştır. 1573 yılında vebadan dolayı Edirne Hasköy’ün köyleri boşalmıştır. Edirne’yi Filibe’ye bağlayan yol üzerinde yer alan bu köylerin boşalmasıyla eşkiya türemiştir. 25 Mayıs 1573 tarihindeki bir fermanda köylerini boşaltan ahalinin nerede ise bulunarak geri getirilmesi emri verilmiştir²⁶.

İstanbul’da 1615-1620 ve 1650-1655 dönemlerinde veba salgınları yaşanmıştır. IV. Murad döneminde de veba etkili olmuştur. Vebayı bizzat yaşayan Evliya Çelebi, yedi gün içinde yetmiş bin kişi hayatını kaybettiği söylemektedir²⁷. 1648 senesinde İstanbul ve Edirne’de büyük veba salgını meydana gelmiştir. Aynı yıl içerisinde İstanbul’da büyük bir deprem ve Edirne’de de büyük bir yangın çıkmıştır. Aynı yıl içerisinde

²³ Varlık, *a.g.e.*, s. 230-232; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, C.I, İstanbul 2006, s. 53-54.

²⁴ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s. 60.

²⁵ Padişah Edirne’ye Ekim 1570’de gelip Şubat 1572’de ayrılmıştır. BOA., *A.DVNSMHH.d. 12/725*, 5 Cemaiye’l-evvel 978 (5 Ekim 1570); BOA., *A.DVNSMHH.d. 12/735*, 3 Şevval 978 (18 Şubat 1572).

²⁶ BOA., *A.DVNSMHH. d.22/82*, 14 Safer 981 (15 Haziran 1573).

²⁷ Bedii Nuri Şehsuvaroğlu, *İstanbul’da 500 yıllık Sağlık Hayatımız*, İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı, İstanbul 1953, s. 94.

Edirne ve İstanbul’da yaşanan bu felaketlerin sebebi, Sultan İbrahim’in tahtan indirilişi sırasında yaşanan uygunsuz olaylara bağlanmıştır²⁸.

Edirne ve Trakya’da etkin veba salgınlarını 1690’dan sonra görmekteyiz. 1691 yılında Gümülcine’de veba salgınından dolayı pek çok kişi vefat etmiştir. Marunya Şaphanesindeki ocaklarda çalışan amelenin yarısı da vebadan vefat etmiştir²⁹. Gümülcine Kazası’nda sonraki yıllarda da veba salgınları devam etmiştir. 1699 yılında da yine kazanın Sahra Nahiyesi’nde vebadan dolayı 68 kişi vefat etmiştir. Naib Hasan, vefat eden bu kişilerin isimlerini nahiyenin ödediği evlad-ı fatihan³⁰ bedeliyesinden muaf tutulmasını için bildirmiştir³¹.

1696 yılında Cisir-i Ergene (Uzunköprü) kazasında da veba vakaları görülmüş ve bazı köyler vebadan dolayı büyük zayıat vermişlerdir. Kazanın 50 nefer olan Lülü Köyü’nün de çoğu vebadan ölmüştür. Köy ahali, 3 adet avârizhâne ile celeb-keşân vergisi olan 47 koyun vergisi ödemektedir. Köy ahali vebadan ölenler olduğundan dolayı bu vergileri ödemede zorlanmışlardır. Naib İbrahim Bey’in aracılığıyla ödedikleri vergilerde tenzilat yapılması istekleri iletilmiştir. Bunun üzerine köyün avârizhâne vergisinde tenzilat yapılmıştır³². Kazada sonraki yıllarda da veba salgını devam ettiği görülmektedir. 1698 yılında da kazada vebadan dolayı pek çok kişi vefat etmiştir. Naib Hasan, salgından vefat eden ve salgın dolayısıyla göç eden 18 kişinin bu kazanın ödediği evlad-ı fatihan bedeliyesinden düşülmesi için bildirmiştir³³.

²⁸ Muhittin Aykun, Abdurrahman Hibri Efendi, Defter-i Ahbâr, Marmara Üniversitesi Türkiyat araştırma Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. 103-104.

²⁹ BOA., *İE.MDN.* 2/93, 23 Zilhicce 1102 (17 Eylül 1601).

³⁰ Evlâd-ı fâtiyhân tabiri genel olarak Rumeli’nin fethi sırasında Anadolu’dan göç ettirilip bu bölgeye iskân edilen Türkler’i ifade eder. Bunlar askerî bir teşkilâta bağlanarak ayrı bir kanun ve nizama tâbi kılınmışlardır. Yusuf Halaçoğlu, “Evlâd-ı fâtiyhân”, *DİA.*, C. XI, İstanbul 1995, s. 524.

³¹ BOA., *İE.SH.* 2/110, 25 Muharrem 1111 (23 Temmuz 1699).

³² BOA., *İE.SH.* 1/92, 5 Zilkade 1107 (6 Haziran 1696).

³³ Kazada vebadan dolayı vefat eden ve firar edenlerin mahalle ve köylere göre dağılımı şu şekildedir. Vefat edenler, kazanın Habib Mahallesi’nden 4, Hâliya Mahallesi’nden 2, Hamid Beğ Mahallesi’nden 2, Şahsuvar Beğ Mahallesi’nden 1, Karye-i Salarlı’dan 1, Karye-i Kurdbegli’den 1, Karye-i Yenice’den 2, Karye-i Değirmenci’den 2 kişi olmak üzere 15 kişidir. Salgından dolayı firar edenler ise Karye-i Kastamonu 1, Karye-i Doyuran 1,

Veba salgınının etkilediği Edirne'nin bir diğer kazası Keşan'dır. Keşan'ın köylerinde 1698 yılında veba salgını yaşanmaya devam etmektedir. Arnavudlar Köyü'nün yarısı vebadan vefat etmiş bir kısmı da köylerini terk etmek zorunda kalmıştır. Köy halkı avâriz vergisi ödemede zorlanınca Naib Mehmed aracılığıyla vergilerde tenzilat yapılması talebinde bulunmuşlardır. Bu talep üzerine 5,5 olan avâriz vergisinden 1,5 oranında indirim yapılmıştır³⁴.

Edirne'nin Cisir-i Mustafa Paşa Nahiyesi bu dönemde veba salgınından etkilenen bir başka yerdir. 1699 yılında nahiyenin Bayındır Mahallesi ahalisinin çoğunluğu vebadan vefat ettiğinden dolayı mahalle halkı hane-i avarız vergisini ödemede zorlanmışlardır. Bunun üzerine Naib Mahmud aracılığıyla ödenecek vergide tenzilat yapılması için 11 Mart 1699 tarihinde talepte bulunulmuştur³⁵.

1699 yılında İpsala kazasında da vebadan dolayı ölenler olmuştur. Vebadan vefat ettiğinden dolayı evlad-ı fatihan bedeliyesinden müstesna olması gereken 18 kişinin ismi 17 Haziran 1699'da Naib Ali tarafından bildirilmiştir³⁶.

1699 yılında veba salgınının etkin olduğu bir diğer yer ise Edirne'nin Manastır Nahiyesi'dir. Nahiyenin Manastır-ı Kebîr Köyünde de iki seneden beri veba salgını devam etmiş ve 100 hane olan köy 40 hane kalmıştır. Naib Mehmed'in köy halkın avâriz vergisini ödemede zorlandığını bildirmesi üzerine 9 olan avârizhâne vergisi 8'e düşürülmüştür³⁷.

Bu dönemde Edirne'nin çevresindeki diğer kazalarda da veba salgınları görülmekte ve salgın bütün balkanlara yayılmıştır. Bu kazalardan biri de Prevadi Kazası'dır. 1697'de kazanın bazı köyleri salgından ölenler ve göç edenlerden dolayı boşalmıştır. Köylerindeki sayının azalmasından dolayı köylüler ödeyecekleri avâriz vergilerini ödemede zorlanmışlardır. Vebadan zarar görüp vergi ödemede zorlanan köylerden biri de Hascık'tır. Bu köyün ahalisinin ekserisi

Karye-i Değirmenci 1kişi olmak üzere 3 kişidir. BOA., *İ.E.SH.* 2/111, 2 Safer1110 (10 Ağustos 1698).

³⁴ BOA., *İ.E.SH.* 2/136, 13 Ramazan 1109 (25 Mart 1698).

³⁵ BOA., *İ.E.SH.* 2/138, 9 Ramazan1110 (11 Mart 1699).

³⁶ BOA., *İ.E.SH.* 2/107, 18 Zilhicce 1110 (17 Haziran 1699).

³⁷ BOA., *İ.E.SH.* 2/128, 22 Şaban 1111 (23 Şubat 1699).

vebadan vefat ettiğinden dolayı köyün ödeyeceği avarızda tenzilât yapılması için Naib Ali tarafından 3 Nisan 1697 tarihinde arz yazılmıştır. Bunun üzerine 7,5 avârızhânededen oluşan köyün 2,5 avârızhânesinin kaldırılması uygun görülmüştür³⁸. Veba salgınının yaşandığı bir diğer kaza, Çırpan’dır. Kazada 1699 yılında vebadan dolayı ölenler bulunmaktadır. Bu vefatlardan dolayı evlad-ı fatihan bedeliyesinden müstesna olması gereken 21 kişinin isimleri Naib Mehmed tarafından 8 Ağustos 1699 tarihinde bildirilmiştir³⁹. 1709 yılında da Çırpan Kazası’nda vebanın etkilileri hala devam etmekte ve pek çok kişi ölmüştür. Kazanın tahrir-i nüfusunda 120 evlad-ı fatihan hanesi kayıt olunmuş ise de ortaya çıkan veba salgınından 50 kişi vefat etmiştir. Kazada vebadan vefat edenler düşülerek verginin buna göre düzenlenmesi kararı verilmiştir⁴⁰.

1705 yılında da Edirne çevresinde vebanın etkisi devam ettiği görülmektedir. Vebadan Gümilcine, Yenice-i Karasu, Ahi Çelebi ve Çağlayık Kazaları’nda ortaya çıkan veba salgını nedeniyle zimmî reâyanın bir kısmı ölmüş bir kısmı da salgından dolayı başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. Böyle olunca cizyeleri toplamakla görevlendirilen cizyedârlar cizyeleri toplayamaz hale gelmişlerdir. Veba dolayısıyla toplanamayan cizyelerin Edirne kazaları arasında paylaştırılarak cizyelerin toplanması kararlaştırılmıştır⁴¹. 1713 yılında da Dimetoka’nın köylerinde vebanın etkin olduğu görülmektedir. Kazanın Kozluca Köyü’nde de vebadan 16 kişiden 8 kişi kalmıştır. 6 avârızhânesi olan köyün vebadan dolayı üretimin azalması nedeniyle bu vergiyi ödeyemeyeceklerini ve indirim yapılması talebinde bulunmuşlardır⁴².

1715 yılından beri Edirne ve çevresinde görülmeyen veba, 1778 yılında tekrar ortaya çıkmıştır. Osmanlı donanmasının 1878 yılında Ege Adaları’na yaptığı sefer ile ada halkının bu gemi mürettebatından veba kapmıştır. 1778 yılın Ocak ayından itibaren Galata’da ve İstanbul’da görülmeye başlamıştır. Etkisi altına alan bu vebadan İstanbul’da yarattığı dehşet ve kurban sayısı ile ilgili abartılı rakamlar yer almaktadır.

³⁸ BOA., *İ.E.SH.* 1/100, 11 Ramazan 1108 (3 Nisan 1697).

³⁹ BOA., *İ.E.SH.* 2/113, 11 Safer 1111 (8 Ağustos 1699).

⁴⁰ BOA., *İ.E.DH.* 32/2802, 23 Zilhicce 1102 (17 Eylül 1691).

⁴¹ BOA., *İ.E.SH.* 2/141, 15 Zilhicce 1116 (11 Mart 1705).

⁴² BOA., *İ.E.SH.* 2/144, 14 Muharrem 1125 (10 Şubat 1713).

Bununla birlikte 500-600 bin nüfusu olan İstanbul'da üçte biri olan 250-200 bin civarında kişinin kaybın olması muhtemeldir. İstanbul'da yaşanan bu veba salgınının kökeni bilinmemektedir. Bu salgın, İstanbul'un dışında Edirne ve Bursa'da da görülüp etkili olmuştur⁴³. 1779 Nisan ayında Selanik'te vebadan ölümler yaşanır. Eylül ayında da Bulgaristan'da görülür. Bu bölgeye İstanbul ve Edirne üzerinden Filibe ve Sofya'ya yayılmıştır. Daha önceden görülen bölgelerde 1780 yılında yine veba ortaya çıkar bu bölgeler arasında Edirne ve Çanakkale bölgeleri de yer almaktadır. 1781 yılında da veba vakaları görülmektedir. Nisan ayından itibaren İzmir ve İstanbul'da görülen ve ölümlere neden olan veba Edirne'de de görülmeye devam etmektedir. Balkanlara vebanın yayılması karayoluyla olduğundan dolayı Edirne ve Selanik arasındaki ticaret yolları bu hastalığın yayılmasında etken olmuştur⁴⁴. 1784'te veba Osmanlı Devleti topraklarında genel olarak yayıldığı gibi Balkanlarda ve Edirne'de de görüldüğü bir yıl olmuştur.

1778-1784 arasında yaşanan salgın döneminden sonra Edirne'de 1829 yılında Rus işgalinden sonra görülmüştür. 1832 yılından itibaren bütün Trakya bölgesini içine alan bir veba salgını yaşanmıştır. Edirne nüfusunun azalmasına neden olan bu hastalığa halk arasında "*Büyük Kıran*" adı verilmiştir⁴⁵. 1834 yılında ise şiddetini arttırmıştır. 1836 yılında da hem Selanik hem de İstanbul'da görülen veba, bütün Balkanlara yayıldığı gibi İstanbul'dan Edirne'ye sızar ve yaz ve sonbahar aylarında Edirne'de şiddetli veba vakaları görülmektedir. 1836 yılında Edirne'de veba etkindir. Edirne'de görülen veba günde 50-60 can almaktadır. 1837 yılında Selanik'te görülen vebanın Edirne'ye de taşındığını görmekteyiz. Edirne'den Balkanlara veba, Edirne, Hasköy, Filibe, Pazarlık ve Sofya yoluyla yayılmıştır. 1838 yılında da görülen veba 1839 yılından sonra da etkisini yitirmiştir⁴⁶.

Edirne'deki mezar taşlarından farklı tarihlerde vebadan ölenler olduğunu görmekteyiz. Üç Şerefeli Camii'nin haziresindeki mezar taşlarındaki tarihlerden vebadan ölümler, 1739, 1817, 1836-1837

⁴³ Panzac, *a.g.e.*, s. 21-23.

⁴⁴ Panzac, *a.g.e.*, s. 25-27.

⁴⁵ Nilüfer Gökçe-Ersin Karlıkaya, "1829-1914 Yılları arasında Edirne'de Görülen Salgın Hastalıklar", *Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 2, Haziran 2001, s. 131.

⁴⁶ Panzac, *a.g.e.*, s. 83, 94-95.

yıllarındadır⁴⁷. İstanbul Yolu Mezarlığı’nda da Kadı Şerif Efendi’nin kızı Şahinde Hanım ile kız kardeşi Adile ve erkek kardeşi İbrahim’in de mezar taşlarından 1838-1839 yılında genç yaşta vebadan öldüğü anlaşılmaktadır⁴⁸.

Edirne’nin gelişmesi, canlı ekonomisi ve artan nüfusu salgın hastalıklar için elverişli şartlar oluşturmuştur. 15. yüzyılın başlarından itibaren Edirne göç alan bir şehir olmuştur. Edirne’de boyacılık ve tabakhanelerde çalışan insan gücü ve buralarda kullanılan malzemeler veba için riski arttırmıştır⁴⁹. Günümüzdeki salgınlarda da gördüğümüz gibi salgının yayılması insanın hareketi oluşturduğu kalabalıklarla doğru orantılı olmuştur. Edirne’nin konumu itibarıyla İstanbul’u Balkanlar’a bağlayan kesişim noktasında olması İstanbul ve Balkanlarda görülen her veba salgını Edirne’de de görülmesi kaçınılmaz olmuştur.

Osmanlı Devleti’nde vebanın bulaşıcı olduğu eski dönemlerden beri bilinmekte ve salgının yayılmaması için bazı önlemler alınmıştır. En başta gelen önlemlerden biri, vebalı yerlere girilmemesi ve buralarda bulunanların dışarıya çıkarılmaması olmuştur. Şeyhülislam Ebu Suûd Efendi, verdiği fetvada vebadan korunmak için vebalı yerlerde bulunulmaması gerektiğini söylemiştir. Bundan dolayı başta padişah olmak üzere seyahatlerde veba salgınının olduğu yerlere girilmeyerek çoğu zaman yollar değiştirilmiştir⁵⁰.

Hastalığın pislikten kaynaklandığını bilen Osmanlı Devleti, salgın hastalıklara karşı aldığı diğer önlem ise şehirlerin temizliği konusuna önem vermek olmuştur. Bunun için şehir sokaklarında ikişer kişi görevlendirilmiştir. Görevlendirilen bu kişiler, kireç tozu veya kömür külüyle tükürükleri temizlemişlerdir. Halk sağlığı açısından sokakların ve meydanların temiz tutulması gerekli görüldüğünden bu konuda da zaman zaman emirler yayımlandığı bilinmektedir. Bunlardan biri de 1539 yılında yayınlanan bir yasakname ile Edirne subaşısına sokakların

⁴⁷ Ratip Kazancıgil, *Edirne’nin Sağlık ve Sosyal Yardım Tarihi*, Edirne 2009, s. 156.

⁴⁸ Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *Edirne Mezarları*, Devlet Basımevi, İstanbul 1936, s. 15-16.

⁴⁹ Varlık, *a.g.e.*, s. 201.

⁵⁰ A. Latif Armağan, “XVII. yüzyılın Sonu ile XVIII. yüzyılın Başlarında Batı Anadolu ve Balkanlar’da Görülen Veba Salgınlarının Sosyo-Ekonomik Etkileri Üzerine Bir Araştırma”, *38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı*, S. 14, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 907.

temizlenmesi için talimat verilmektedir. Burada, hiç kimsenin ev ve dükkânının önüne çöp dökmemesi, hamamların pis sularının sokaklara akıtılmaması, bu amaçla yapılmış olan kanallar üzerine helâ inşa edilmemesi, hayvan pisliklerinin ve leşlerinin toplatılması, çamaşır yıkanmış kirli, sabunlu suların yollara dökülmemesi için ikazda bulunmaktadır⁵¹. Salgın hastalıkların engellenmesi için hastalıklara elverişli ortamlar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu konuda Edirne bostancıbaşısına gönderilen bir hükümde, Tunca Nehri kenarına on iki yeni mezbaha binası yapılarak şehir içindeki mezbahaların buraya nakledilerek bu yerin dışında kesim yapılmaması istenmiştir⁵².

XIX. yüzyıldan sonra veba hastalığıyla mücadele etmek üzere pozitif birtakım çalışmaların yapılmaya başlamıştır. 1834 yılında bu hastalığın tedavisinde kullanılmak üzere başarılı sonuçlar sağlayan bir “yakı”nın II. Mahmud’un başhekimî Ahmed Necib Efendi tarafından geliştirildiği bilinmektedir. 1811 ve 1812 yıllarında İstanbul’a hâkim olan veba salgınında ise, hastalığın tedavisinde bazı merhemlerin kullanıldığı bilinmekteyse de genel olarak nasıl ilaçların kullanıldığı konusunda fazla bilgiye ulaşmak mümkün değildir⁵³. Osmanlı Devleti, veba salgınlarına karşı karantina uygulamasını ilk defa XIX. yüzyıldan sonra başlamıştır. Edirne’nin 1829 yılındaki Rus işgalinden Rusların Edirne’ye boşaltması sonrası Edirne’deki kışlalarda üç bin kadar hasta Rus askeri kalmıştır. Osmanlı askeri Edirne’ye girdiği zaman veba tehlikesinden dolayı karantina amaçlı bu kışlaları kullanmayarak evlere konaklara yerleşmiştir. Rus askerleri kışlaları boşalttıktan sonra tamirat ve badanaları yapıldıktan sonra bu kışlalar kullanılmıştır⁵⁴.

Osmanlı Devleti, veba salgınlarının yaşandığı bu dönemde II. Mahmud’un emri ve Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi’nin çalışmaları

⁵¹ Gülden Sarıyıldız, “Hıfzısıhha”, *DİA.*, C. XVII, İstanbul 1998, s. 319.

⁵² BOA., *A.DVNSMHH.d. 112/594*, 29 Şevval 1113 (29 Mart 1702); BOA., *A.DVNSMHH.d. 112/654*, 20 Zilkade 1113 (18 Nisan 1702).

⁵³ Nalan Turna, “İstanbul’un Veba İle İmtihani: 1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi”, *Studies Of The Ottoman Domain*, C. 1, S. 1, Ağustos 2011, s. 20.

⁵⁴ BOA., *HAT. 1077/43950*, 22 Cemaziye'l-ahir 1245 (19 Aralık 1829); BOA., *HAT. 1023/42703*, 16 Şevval 1245 (10 Nisan 1830).

ile 1838 yılında ilk Karantina Meclisi kurulmuştur⁵⁵. Karantina Meclisi’nin kurulmasından sonra Edirne’ye Rumeli’den gelecek yolcuların karantinaya alınması için yazı gönderilmiştir. Bunun üzerine Edirne Valisi Emin Paşa, sadrazamlık makamına 30 Ekim 1838 tarihinde gönderdiği yazıda, Ermeni, Rum ve Musevi toplumuyla görüşülerek karantina ile ilgili alınan kararlar bildirilmiştir. Buna göre Vidin yöresinden ve Rumeli’nin orta kolundan gelen yolcular için Yıldırım Mahallesi kenarında, Rumeli’nin sol kolundan gelenler için ise Meriç Nehri üzerindeki ikinci köprü karşısında uygun yerler ayrılmıştır. Bu ayrılan yerlerde görev yapacak olan sekreter ve hekimler için birer konak kiralanarak döşenmiştir. Bunlar için gerekli olan malzemeler de hazırlanılmaya başlandığı bildirilmiştir⁵⁶.

Edirne’de ilk defa Rumeli’den gelecek kişiler için uygulanan karantina uygulaması gerekli olduğu zaman zaman zaman tekrarlanmıştır. Bu dönemde Edirne’de sağlık alanında çalışmalara devam edilerek bir Belediye hastanesi kurulma kararı alınmıştır. 1866 yılında Edirne ileri gelenlerin ve halkın destekleriyle Sultan Selim mevkiinde “*Gurebba Hastahanesi*” kurulmuştur⁵⁷.

Edirne’de Görülen Sıtma Hastalığı

Eski çağlardan beri bilinen tropik memleketlerin hastalığı olarak bilinen sıtma, yaygın ve kapalı bir bulaşıcı hastalıktır. Hastalığın insandan insana geçmesi sivrisinekler aracılığıyla olmaktadır. Sıtma, Edirne’de halkın sağlığını olumsuz yönde etkileyen ve en sık görülen hastalıklardan biri olmuştur. Edirne’den geçen Meriç, Tunca ve Arda nehirleri karların erimesi, yağışların artması sonucu taşarak, çevrelerinde bulunan mahallelerin sular altında kalmasına neden oldukları gibi, suların çekilmesinden sonra bu alanlarda bataklıklar meydana gelmektedir. Bu

⁵⁵ Gülden Sarıyıldız, “Karantina Meclisi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, *Bellekten*, CLVIII, S. 222, Ağustos 1994, s. 338; Gülden Sarıyıldız, “Karantina”, *DİA.*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 463.

⁵⁶ Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, C. I/II, Yay. Haz. Niyazi Adıgüzel-Raşit Gündoğdu, İstanbul 2016, s. 657-658.

⁵⁷ Gökçe-Karlıkaya, *a.g.m.*, s. 132.

bataklıklar, sivrisineğin çoğalmasına ve dolayısıyla sıtma hastalığının yayılmasına neden olmaktadır⁵⁸.

Edirne’de bu hastalıktan, sadece Meriç, Tunca ve Arda nehirleri kenarlarında oturanlar değil tüm şehir halkı ve Edirne Sarayında oturan saray halkı da zarar görmüştür. 1090 (1679-1680) yılında IV. Mehmed, Edirne Sarayı’nda kışlarken sarayda bulunan cariyelerden 43 tanesi sıtmadan ölmüştür. IV. Mehmed İstanbul’a döndüğü zaman kendisi ile birlikte Valide Sultan ve harem halkından da sıtmaya yakalananlar olmuştur⁵⁹.

Halk sıtmaya neden olan sivrisineği yok etmek için çeşitli yollara başvurmuş, ateşler yakarak, tütsüler yaparak sıtmanın taşıyıcısı olan sivrisineği yok etmeye çalışmıştır. Edirne çevresinden geçen nehirler dolayısıyla oluşan bataklıklardan dolayı sivrisinekler engellenememiştir. Nehirlerin taşp taşkınların verdiği zararları engellemek için Tunca Nehri boyunca setler oluşturulmuştur. Bu setlerin ilki Sarayın yapım döneminde Sarayın olduğu yerlere su basmaması için yapıldığı gibi ilerleyen dönemde yıldırım bölgesine de set yapılmıştır⁶⁰. Taşkınları önlemek için setlerin yapılmasının yanında nehirlerin mecrasına bağ, bahçe yapımı ve çöp dökülmemesinin engellenerek taşkınlar önlenmeye çalışılmıştır⁶¹. Yapılan bu setlerin amaçlarından biri taşkınların verdiği zararı önlemek olduğu gibi bir diğeri de taşkın ile birlikte oluşan bataklıkların oluşmasını engelleyerek sıtmayı önlemek amaçlanmıştır.

1870 yılında da Dâhiliye Nezaretinden salgın hastalıkların önlenmesi için bataklıkların kurutulması emredilmiştir. Bunun ile Edirne için büyük bir tehlike arz eden sıtmayı ortadan kaldırmak için öncelikle hastalığın kaynağı olan bataklıkların kurutulması amaçlanmaktadır. Bu emir çerçevesinde bataklıkları kurutmak için 1895 yılında nehre yakın bölgelere bataklığın suyunu emecek okalıptüs ağaçları dikilmesi

⁵⁸ Deniz Aras, Edirne’de 1912 Marmara Depremi ve Afet Yönetimi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul 2013, s. 9.

⁵⁹ Rifat Osman, *Edirne Sarayı*, Yay. Haz. Süheyl Ünver, Ankara 1989, s. 93.

⁶⁰ Edirne’yi Meriç ve Tunca nehirlerinin taşkınlarından korumak için, yirmi bin akçe miriden, yirmi bin akçe de bağ ve bahçe sahiplerinden toplanarak Yıldırım Mahallesi üstünde bir set inşa olunması planlanmaktadır. BOA., *A.DVNSMHHM. d. 7/1654*, 3 Muharrem 976 (28 Haziran 1568).

⁶¹ BOA., *A.DVNSMHHM. d. 7/1656*, 3 Muharrem 976 (28 Haziran 1568).

gündeme gelmiştir. Edirne ikliminin uygun olmaması bu girişimi başarısız kılmıştır⁶².

Edirne’nin Osmanlı döneminde başlayan sıtma ile mücadelesi Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde bataklıkların kurutulması ve yeni ilaç tedavileri ile bu hastalık son bulmuştur.

Sonuç

XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla gelene kadar Edirne’yi etkileyen salgınların başında veba gelmektedir. Veba, bugünkü salgın hastalıklar gibi insan hareketiyle yayılan bir salgındır. Edirne, İstanbul ile Balkanları bağlayan yol üzerinde olması nedeniyle İstanbul ve Balkanlarda başlayan her veba salgınlardan ciddi oranda etkilenmiştir.

Belirli aralıklarla ortaya çıkan ve insanları kitler halinde ölümlerine yol açan veba salgınları, Edirne’de ciddi sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Ölümler nedeniyle şehirlerdeki üretimin ve ticaretin durmasına ve bundan dolayı da ticari olarak şehrin önem kaybetmesine neden olmuştur. Kırsal alandaki ölümlerin yoğun olması ve aynı zamanda salgından dolayı yaşanan göçler nedeniyle de üretim durmuştur. Bunun neticesinde köylüler, ekonomik olarak zayıflamış ve vergi veremez hale gelmişlerdir. Bundan dolayı da vergilerini ödemede zorlanan köylülerin vergilerinde devlet yönetimleri indirim yapmak zorunda kalmışlardır.

Salgından dolayı köylerden yaşanan göç, toplumun demografik yapısını da etkilemiştir. Göçler ile köylerin boşalması aynı zamanda yol güvenliğinin sağlanamaması ve eşkıyanın türemesi gibi bir başka sorunları da ortaya çıkarmıştır.

XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla gelene kadar Edirne’yi etkileyen diğer bir salgın sıtma mikrobu olmuştur. Meriç, Arda ve Tunca nehirlerinin yakınında kurulmuş olması nedeniyle sivrisineklerin yaydığı sıtmadan etkilenen Edirne, çözümünü bataklıkları kurutmanın yollarını aramada bulmuştur. Bunda kısmen başarılı olsa da Edirne’nin sıtma ile mücadelesi yüzyıllar boyunca sürmüştür.

⁶² Kazancıgil, *a.g.e.*, s. 163.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- BOA., *A.DVNSMHHM. d. 7/1654*, 3 Muharrem 976 (28 Haziran 1568).
 BOA., *A.DVNSMHHM. d. 7/1656*, 3 Muharrem 976 (28 Haziran 1568).
 BOA., *A.DVNSMHHM. d.22/82*, 14 Safer 981 (15 Haziran 1573).
 BOA., *A.DVNSMHHM.d. 112/594*, 29 Şevval 1113 (29 Mart 1702)
 BOA., *A.DVNSMHHM.d. 112/654*, 20 Zilkade 1113 (18 Nisan 1702).
 BOA., *A.DVNSMHHM.d. 12/725*, 5 Cemaiye'l-evvel 978 (5 Ekim 1570).
 BOA., *A.DVNSMHHM.d. 12/735*, 3 Şevval 978 (18 Şubat 1572).
 BOA., *HAT. 1023/42703*, 16 Şevval 1245 (10 Nisan 1830).
 BOA., *HAT. 1077/43950*, 22 Cemaziye'l-ahir 1245 (19 Aralık 1829).
 BOA., *İE.DH. 32/2802*, 23 Zilhicce 1102 (17 Eylül 1691).
 BOA., *İE.MDN. 2/93*, 23 Zilhicce 1102 (17 Eylül 1601).
 BOA., *İE.SH. 1/100*, 11 Ramazan 1108 (3 Nisan 1697).
 BOA., *İE.SH. 1/92*, 5 Zilkade 1107 (6 Haziran 1696).
 BOA., *İE.SH. 2/107*, 18 Zilhicce 1110 (17 Haziran 1699).
 BOA., *İE.SH. 2/110*, 25 Muharrem 1111 (23 Temmuz 1699).
 BOA., *İE.SH. 2/111*, 2 Safer1110 (10 Ağustos 1698).
 BOA., *İE.SH. 2/113*, 11 Safer1111 (8 Ağustos 1699).
 BOA., *İE.SH. 2/128*, 22 Şaban 1111 (23 Şubat 1699).
 BOA., *İE.SH. 2/136*, 13 Ramazan 1109 (25 Mart 1698).
 BOA., *İE.SH. 2/138*, 9 Ramazan1110 (11 Mart 1699).
 BOA., *İE.SH. 2/141*, 15 Zilhicce 1116 (11 Mart 1705).
 BOA., *İE.SH. 2/144*, 14 Muharrem 1125 (10 Şubat 1713).

Kitap ve Makaleler

Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, C. I/II, Yay. Haz. Niyazi Adıgüzel-Raşit Gündoğdu, İstanbul 2016.

Anonim Osmanlı Kroniği, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000.

ARAS, Deniz, Edirne'de 1912 Marmara Depremi ve Afet Yönetimi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul 2013.

Armağan, A. Latif, "XVII. yüzyılın Sonu ile XVIII. yüzyılın Başlarında Batı Anadolu ve Balkanlar'da Görülen Veba Salgınlarının Sosyo-Ekonomik Etkileri Üzerine Bir Araştırma", 38. *Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı*, S. 14, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 907-916.

AYKUN, Muhittin, Abdurrahman Hibri Efendi, Defter-i Ahbâr, Marmara Üniversitesi Türkiyat araştırma Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

- Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa), *Müntehab-ı Şifâ* Yay. Haz. Zafer Önler, Ankara 1990.
- Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 2010.
- Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, *Edirne Mezarları*, İstanbul 1936.
- Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, C.I, İstanbul 2006.
- Gelibolu’lu Mustafa Âlî Efendi, *Kitâbü’t-Târih-i Kühnü’l-Ahbâr*, Haz. Ahmet Uğur vd., C. I-II, Kayseri 1997.
- Gökçe, Nilüfer-karlıkaya, Ersin, “1829-1914 Yılları arasında Edirne’de Görülen Salgın Hastalıklar”, *Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 2, Haziran 2001, s. 131-141.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Evlâd-ı fâtiyhân”, *DİA.*, C. XI, İstanbul 1995, s. 524-525.
- Hammer, Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. IV, İstanbul 2016.
- Kazancıgil, Ratip, *Edirne’nin Sağlık ve Sosyal Yardım Tarihi*, Edirne 2009.
- Kemal Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Haz. Şefaettin Severcan, Ankara 1996.
- Kemal, *Selâtin-nâme*, Yay. Haz. Necdet Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.
- MARIEN, Gisele, “The Black Death In Early Ottoman Territories 1347-1550”, *Bilkent Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2009.
- Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007.
- Panzac, Dania, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Veba*, Çev. Serap Yılmaz, İstanbul 1997.
- Peremeci, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 15.
- Rifat Osman, *Edirne Sarayı*, Yay. Haz. Süheyl Ünver, Ankara 1989.
- Sadettin Efendi, *Tacü’t-tevârih*, C. 3, İstanbul 1979, s. 93
- Sarıyıldız, Gülten, “Hıfzısıhha”, *DİA.*, C. XVII, İstanbul 1998, s. 319-321.
- Sarıyıldız, Gülten, “Karantina Meclisi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, *Bellekten*, CLVIII, S. 222, Ağustos 1994, s. 329-376.
- Sarıyıldız, Gülten, “Karantina”, *DİA.*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 463-465.
- Şakiroğlu, Mahmut H., “Sanudo Mirino”, *DİA.*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 110.
- Şehsuvaroğlu, Bedii Nuri, *İstanbul’da 500 yıllık Sağlık Hayatımız*, İstanbul 1953.
- Turna, Nalan, “İstanbul’un Veba İle İmtihani: 1811-1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi”, *Studies Of The Ottoman Domain*, C. 1, S. 1, Ağustos 2011, s. 1-36.
- Varlık, Nühket, “Tâun”, *DİA.*, C. XXXX, İstanbul 2011, s. 175-177
- Varlık, Nühket, *Akdeniz Dünyasında ve Osmanlılarda Veba*, İstanbul 2017.